ریشه مشکلات و ضرورت پرداختن
به الگوسازی توسعه پایدار مشارکتی و محلی

بخش ۲/۱

چالشهای مدیریتی
و
آسیبهای عدم توسعه یافتگی

۱-۱: چالش مدیریت دولتی
۱-۲: بحران اقتصادی
۱-۳: بحران اجتماعی
۱-٤: بحران زیست محیطی

سرفصل: ٦- ۷- ۸

چالش مدیریت دولتی

- از آنجا که **دولت پیشگام** و آغازکننده **فرآیند توسعه** در کشور **بوده است**، روند توسعه در کشور و دستگاههای عامل **توسعه نیز عمدتاً به تصدی دولت، شکل متمرکزی یافته اند.** اینگونه مدیریت توسعه کشور. علاوه بر اینکه دستگاه **دولت را** بیش از اندازه لازم **گسترده ساخته**، قلمرو دخالت دولت در امور را نیز بسیار وسیع کرده **است**.
- گستردگی دستگاه دولت در طول زمان نه تنها **دولت را به یکی از پرهزینه ترین بنگاه های عامل اقتصادی تبدیل ساخته است**، بلکه در بیشتر موارد **بعنوان مانع اساسی در راه توسعه موزون** و منطقی فعالیتها نیز **تبدیل کرده است**.

کاهش درآمدهای نفتی و چالشهای قطعی پیشروی مدیریت دولتی

- آنچه که امروز بعنوان دولت مرکزی و مرکزیت امور کشور به چشم می خورد شکل گرفته از یک ساختار درآمد – هزینه متمرکز متکی بر **درآمد نفت** است، در حالیکه این درآمد طی سالهای اخیر کاهش یافته و **در چشم انداز آینده** نیز **رو به کاهش است**.
- بنابراین نخستین و مهمترین مسئله‌ای که از بعد تمرکز و عدم تمرکز قابل طرح است اینکه اصولاً **ساختار تشکیلاتی متمرکز کنونی ظرفیت و تناسب لازم را برای فرآیند توسعه ای که بجای تکیه بر درآمد نفت بر مشارکتهای مردمی، مزیتها، منابع و درآمدهای منطقه ای و محلی استوار است ندارد.**

(سند برنامه، برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی جمهوری اسلامی ایران پیوست ۲- جلد اول) (سند۱/٤-۳، ص ۱۷۲)

کاهش درآمد نفت تزلزل در خدمات دولتی

- **کاهش درآمدزایی بخش نفت، دولت** را **در سالهای آتی قادر به حفظ ارائه کالاها و خدمات عمومی در سطح کنونی نخواهد ساخت.**

(سند برنامه، برنامه توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۳-۱۳۷۹)، پیوست شماره ۲ لایحه برنامه (جلد اول)) (۱/٤-۳)

ضرورت عدم تمرکز و باروری ظرفیتهای محلی

در حال حاضر لازم است به دلایلی که در طرح مسئله ذکر شد بتدریج نظام مدیریت کشور متحول شده و با **تقویت و** یـا حتی **ایجاد مراجع تصمیم گیری در سطوح منطقه ای و محلی** بخش بیشتری از وظایف اجرایی و برنامه‌ریزی به سطوح پائین تر از ملی واگذار شود.

وظایف برنامه ریزی می‌بایست به سطوح محلی واگذار شود

- تمرکز زدایی به ویژه از سطح منطقه ای به سطح محلی مستلزم **پذیرفتن** سطح سوم تمرکززدایی یعنی **واگذاری وظایف برنامه ریزی به نادهای غیردولتی است**.
- **در غیاب یک برنامه سنجیده** ممکن است **تمرکززدایی به** ابزار و محملی برای **سرریز شدن و انتقال ناکارآمدهای دولت مرکزی** و دستگاه‌های بخشی **به سطوح منطقه‌ای و محلی تبدیل شود.** در این صورت پیامدهای سوء ناشی از این فرایند (دفع شر) به صورت ایجاد بحران حاکمیت و بحران توزیع خود را نشان دهد.

اقدام به تمرکززدایی بدون تأمین شرایط آن میتواند زیان‌آور باشد

مدیریت دولتی متکی بر درآمد نفت خود چالش ساز بوده است.

اتکا به عرضه نفت و تمرکز گرائی در مدیریت کشور

- **کشف نفت** در اوائل قرن بیستم و **انحصار** استخراج و **فروش آن در دست دولت سبب** شد که سطح درآمد دولت به سرعت افزایش یابد و همپای این افزایش درآمد، **قدرت اقتصادی و مالی دولت** تقویت شود و از طریق دولت **نظام اداری متمرکزی** را پایه ریزی کند.
- **دولت سالاری**، به مفهوم اینکه **همه چیز از دولت** خواسته شود و دولت در همه چیز مشارکت داشته باشد طی هفتاد ساله اخیر **سبب شده** تا دولت خود را **بی نیاز به مشارکت** و همکاری مردم **در اداره امور** کشور و حتی امور محلی **بداند** و برعکس **کوشش** دولت در کنترل کشور **از طریق** جهت دادن **بودجه‌های** جاری و عمرانی به سمتی **که نقش دولت مرکزی را هرچه بیشتر کند**، به تمرکز بیشتر دولت **انجامیده است.**

تصدی‌گری پرداختن مستقیم دولت به تولید بوده است

- بدیهی است که اخذ درآمد از یک منبع بشکل متمرکز در یک خزانه واحد، هزینه متمرکز را نیز بدنبال داشته باشد.

بحران اقتصادی

پیام برنامه اول: اعلام شدت مشکلات

چرا برنامه اول تسلیم چالشها می‌گردد

بدتر شدن بسیاری از شاخص های رشد یافتگی از قبیل: درآمد سرانه، بیکاری، بره‌وری نیروی کـار، ضـریب جوانی جمعیت، کم کاری و بیکاری های پنهان از یک سو و به دلیل جوانی شدید جمعیت **در یک دوره دهساله امکان دستیابی به شیوه های کارآمد بره برداری را ناممکن کرده است.**

بطور کلی **عملکرد** گذشته اقتصاد و همچنین دامه روند موجود **وضعیت مطلوبی را ترسیم نمی کند** ... وجود:

چالشها

۱. شکاف بین درآمدها و هزینه های دولت (**کسری بودجه**) بعلت عدم امکان افزایش درآمدها وحجم گسترده وظایف دولت.
۲. وجود **شکاف بین عرضه و تقاضای پول** بعلت روند فزاینده حجم نقدینگی تحت تاثیر سیاستهای مالی دولت.
۳. **رکود** در بخشهای مختلف اقتصادی، وجود شکاف بین سرمایه گذاری و پس انداز ...
٤. **نبودن مکانیزمهای تشویق** و هدایت منابع عاطل جامعه به سمت تولید و **سرمایه گذاری**.
٥. **وجود شکاف بین واردات و صادرات** (عدم تعادل در موازنه پرداختها) بعلت آسیب پذیر بودن درآمد ارزی نفت و عدم توسعه صادرات غیر نفتی.
٦. غیر واقعی بودن نرخ برابری ریال.
۷. **وجود بیکاری** به مثابه عدم تعادل در بازار نیروی کار بعلت کاهش حجم فعالیتهای اقتصادی و عدم توسعه فعالیتهای جدید
۸. رشد فزاینده جمعیت و ویژگی ساختمان جوان جمعیت.

همه عوامل مهمی هستند که **اگر در چهارچوب مجموعه سازگار اهداف و خطمشی های مشخص یک برنامه بدانا پرداخته نشود، در سالهای آتی بحرانای جدی را برای اقتصاد کشور در پی خواهد داشت.**

(لایحه برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران ٦٨-٧٢ صفحات ٢-٢، ٦-١)

پیام برنامه دوم: شرایط نگران کننده عقب افتادگی کشور

کشور در شرایط تعجب آور عقب‌افتادگی اقتصادی

کشور ما با توجه به مشکلات تاریخی خاص عمدتاً از زمان سلسله قاجار به بعد **از تحولات جهانی باز ماند و به تدریج در زمره کشورهای عقب مانده جهان فرار گرفت**. این مشکلات به شکل دیگری تا دوران قبل از پیروزی انقلاب اسلامی ادامه یافت و پس از آن نیز مشکلات مربرط به جنگ تحمیلی توجه اساسی دولت را به خود منعطف کرد. به همین دلیل نیز کشور از انجام اقدامات ضروری در جهت خارج شدن از عقب ماندگی اقتصادی بازماند. **اکنون کشور ما** با تولید ملی سرانه حدود یک میلیون ریال در سال به قیمت جاری (تقریباً هزاردلار) **در گروه سوم کشورهای جهانی، در حد کشورهایی مانند کامرون، کنگو، تایلند، تونس، کلمبیا، پاراگوئه و پرو قرار دارد.**

(نقل از برنامه دوم)

پیام برنامه سوم: ناکارآئی سیستمها و شدت فقر جامعه

با ٤% تولید سرانه کشورهای صنعتی نمی‌توانیم عزت و اقتدار ملی داشته باشیم.

در همه این حوزه ها باید مشکلات بسیار اساسی باشد که حاصل همه تلاشهای ما حدود ٤ درصد تولید سرانه کشورهای صنعتی می شود. این وضعیت است که عزت و اقتدار ملی را زیر سوال می‌برد. تا موقعی که این واقعیت را نپذیریم دنبال حل مسائل نخواهیم رفت. (ص 5)

قدرت خرید ماهانه یک خانواده غربی ٤٣ برابر قدرت خرید خانواده ماست

قدرت خرید یک خانواده غربی ٤٣ برابر قدرت یک خانواده ایرانی است. مسئولان ما، وزیر و نماینده مجلس و مدیران ما باید به این وضع توجه کنند و از این ارقام هشداردهنده آگاه باشند.

(باید برای وضع اسفبار درآمد ملی چاره‌ای بیندیشیم، مصاحبه بامرحوم دکتر حسین عظیمی) (سند 0-5)

چشم انداز برنامه چهارم: تدید چالشها کماکان به قوت خود باقی هستند.

در صورت تداوم وضعیت موجود

تداوم روند موجود و بدتر شدن کلیه شاخص ها

کاهش سرمایه گذاریهای تولیدی و افزایش نرخ بیکاری کشور به دلیل گریز سرمایه از فعالیتهای تولیدی تشدید خواهد شد.

ورود دیر یا زود ایران به روندهای جهانی سازی موجب افزایش بیکاری و در نتیجه گسترش فقر و توزیع ناعادلانه تر درآمدها خواهد شد.

استمرار و تشدید روند مهاجرت از روستا و شهرهای کوچک به شهرهای بزرگ زمینه ساز فقر بیشتر در مناطق شهری خواهد شد.

آسیبها و مشکلات اجتماعی روند فزاینده ای خواهد داشت و امنیت انسانی و اجتماعی شهروندان را در معرض خطر قرار خواهد داد.

مقاومت عوامل برهمند از شرایط ناهنجار در برابر اصلاح ساختارها

فساد اداری- مالی، انحصارگرایی و رانت جویی همچنان شیرازه روابط اجتماعی و اقتصادی را تدید خواهد کرد.

وفاق ملی در معرض تدید قرار خواهد گرفت و به اعتماد عمومی لطمات سنگینی وارد خواهد ساخت.

تدیدهای چالشها زمینه ساز جدی خواهند بود

شکاف اجتماعی فزاینده که حاصل عدم تعادل اجتماعی ناشی از فعالیتهای اقتصادی ناکارآمد و توزیع نامناسب منابع بین اشخاص و دولت است، از آنجا که با ساخت قدرت اقتصادی و سیاسی آمیخته است، از تدیدهای بسیار جدی و شاید به ظاهر نادیدنی، خواهد بود.

¼ جمعیت کشور زیر خط فقر مطلق میباشند

براساس برخی برآوردها، در پایان سال ۱۳۸۰ بین ۱۷ تا ۳۵ درصد از خانوارهای کشور در زیر خط فقر مطلق بوده اند. اگر این رقم بطور متوسط ۲۵ درصدی هرچه زودتر مهار نشود و جای خود را به توانمندی و قابلیت برای تولید و خود اتکایی ندهد، به تدیدی جدی برای منابع رفاهی و حمایتی در جهت گسترش نابسامانی ها و شکاف اجتماعی تبدیل می شود.

(مجموعه گزارشهای همایش چالشها و چشم اندازهای توسعه ایران- دفتر دوم) (سند ۲-۲)

1/2 جمعیت کشور در شرایط سوء تغذیه

حدود ۵۰ درصد برای تامین سیری سلولی دچار مشکل هستند به زبان ساده تر نیمی از مردم ایران برای تامین نیازهای سلولی و حفظ سلامت تغذیه ای مشکل دارند.

(از کتاب: برنامه اقدام ملی، مقابله با بیابان زایی و تعدیل اثرهای خشکسالی در جمهوری اسلامی ایران از صفحه ۱۳۸)

مسئولیت و نقش مدیریت در رهائی از عدم توسعه یافتگی

- **با وجودی که کشور از منابع و امکانات انسانی ومادی لازم برای توسعه برخوردار است، به نظر می‌آید که بیش از هر چیز معمای توسعه کشور ریشه در ضعف و نارساییهای مدیریت کارا و اثربخش دارد.**

(از گزارشهای همایش چالشها و چشم اندازهای توسعه ایران – دفتر اول) (سند ۲-۱/۱)

بحران اجتماعی

آسیبهای اجتماعی – فرهنگی حاصل از عدم دستیابی به توسعه مشارکتی و پایدار

ترویج مدرک گرایی بجای خلاقیت در نظام آموزشی

در نظام آموزشی کشور اعم از مدارس ودانشگاهها صرفاً به حفظ کردن و انتقال دادن تعاریف و مفاهیم اکتفا می شود، و هیچگونه تلاشی جهت ایجاد روحیة خلاقیت ونوآوری و تولید مفاهیم و یا حداقل مشارکت در تولید مفاهیم صورت نمی پذیرد.

انحطاط فرهنگی و وابستگی آن

اندیشه و فکر در جامعه تعطیل گشته و با وارد کردن انواع اطلاعات علمی و مکاتب فلسفی به فرهنگ خود، نظام تقلید ومصرف در فرهنگ و تفکر و اندیشه دایر شده است.

تاجم گسترده فرهنگی غرب که توسط رسانه‌های جهانی و با کمک فناوریهای جدید تا زوایای خانواده‌های ایرانی نفوذ کرده است.

گسترش فرهنگ مصرف اشرافیگری

رواج فرهنگ مصرف گرایی واسراف و تبذیرکه موجب اتلاف منابع اقتصادی و کاهش پس‌انداز می‌شود.

رواج فرهنگ اشرافیگری و تجمل گرایی در جامعه بویژه میان مسئولان و صاحب منصبان.

فروپاشی ارزشهای اخلاقی و رفتاری فردی و خانوادگی

گسستگی فرهنگی جوانان از هویت ملی و اسلامی خود و فقدان برنامة مشخصی برای جبران این گسیختگی فرهنگی در جامعه.

فروپاشی بسیاری از ارزشهای اخلاقی وتبدیل شدن ناهنجاریهای رفتاری به هنجارهای فرهنگی.

بحران هویت وپوچگرایی بدلیل سرخوردگی وناامیدی از ببود وضع اقتصادی واجتماعی و فقدان برنامه‌ای جهت معنا بخشیدن به زندگی و تداوم آن.

روی آوری به منافع نامشروع مالی و موقعیت اجتماعی

شیوع روزافزون اعتیاد به مواد مخدر در جامعه بویژه میان جوانان که آسیبهای جبران ناپذیر فرهنگی و اقتصادی در پی دارد.

رواج دورویی و چاپلوسی در جامعه.

رواج رشوه خواری و فساد مالی در جامعه بویژه در ادارات دولتی به دلیل ناکارآمدی سیستم اداری کشور.

(خلاصه مجموعه گزارشهای همایش چالشها و چشم اندازهای توسعه ایران – دفتر اول) (سند ۱/۱-۲)

بحران زیست محیطی

تخریب شدید منابع پایه در فرایند توسعه

آثار تخریب تولید و برهبرداری در نظام غیرپایدار

طی نیم قرن گذشته تدوین سیاستها بیشتر بر مبنای توسعه اقتصادی و برهبرداری حداکثر از منابع صورت گرفته است و کمتر به حفظ منابع پایه و ملاحظات زیست محیطی پرداخته است. نتیجه چنین سیاستهایی تخریب و سیر قهقرایی منابع بوده که آثار منفی آن در کاهش و کمبود منابع آب، افت آبای زیرزمینی، تخریب فیزیکی و شیمیایی خاک، افزایش فرسایشهای آبی و بادی. کاهش حاصلخیزی اراضی، تخریب جنگلها و مراتع، از بین رفتن گونههای نادر گیاهی و جانوری و در واقع گسترش بیابان و افزایش بیابانزایی قابل مشاهده است.

(بخش چهارم از کتاب: برنامه اقدام ملی، مقابله با بیابان زایی و تعدیل اثرهای خشکسالی در جمهوری اسلامی ایران از صفحه ۳۱۲)

مشکلات ذکر شده در کشور در مقابله با فرسایش آبی حل نگردد، چشمانداز‌های زیر درآینده قابل مشاهده خواهند بود:

آثار زیانبار تداوم روند فصلی

- تخریب و ناپایداری منابع تولید در اثر فقدان نظام مناسب کاربری اراضی تشدید خواهد شد.
- در صورتی که روند موجود ادامه یابد تولید اراضی کاهش یافته، فقر روستایی بیشتر شده و مهاجرت به شهرها بیش از پیش افزایش خواهد یافت.

(از کتاب: برنامه اقدام ملی، مقابله با بیابان زایی و تعدیل اثرهای خشکسالی در جمهوری اسلامی ایران از صفحه ۲۵۵-۲۵۶)

تخریب در منابع آب:

برداشت بیش از ظرفیت از آبخوان باعث آسیب های غیر قابل جبران شده است

تخلیه بیش از حد سفره های زیرزمینی علاوه بر خسارت ناشی از رسوبگذاری در آبخوانها که غیر قابل برگشت است موجب شوری و هجوم آبای شور از منابع شورکننده و سفرههای مجاور گردیده است. بدین ترتیب در صورت عدم جلوگیری از برداشت بیرویه از سفره ها و جبران کمبود آن از طریق تغذیه مصنوعی و کاهش برداشت خطر بزرگی منبع آب زیر زمینی را تدید می نماید.

فرسایش خاک:

ضرورت مشارکت مردم جهت کاهش و رفع تخریبها

عمده ترین عامل موجد فرسایش خاک در ایران برهبرداریهای بی رویه و خارج از استعداد اراضی، نبودن یک سیاست کلی در مبارزه با فرسایش وبه ویژه کم توجهی به مبانی مشارکت واقعی مردم در طراحی، برنامهریزی و پایش و نظارت در طرح های حفاظت خاک است.

- ۱۲۵ میلیون هکتار از عرصه ها در معرض فرسایش آبی قرار دارند که ۶۰ درصد آنا بحرانی یا در حال بحرانی شدن هستند.

(از کتاب: برنامه اقدام ملی، مقابله با بیابان زایی و تعدیل اثرهای خشکسالی در جمهوری اسلامی ایران از صفحه ۲۵۵-۲۵۶)

طی ۲۳سال، میزان فرسایش خاک در کشور بیش از سه برابر افزایش یافته است.

سیل و آثار آن:

- ۹۱ میلیون هکتار از آبخیزها سیل خیز بوده که شدت سیل در آنا در حال افزایش است.
- سالانه بیش از ۲۲ میلیارد مترمکعب هرز آب سریع در کشور تولید می شود.
- ۲۵۵ شهر، ۸۶۵۰ آبادی، یک میلیون هکتار از اراضی و ۲۰,۰۰۰ رشته قنات در معرض سیلگیری و تخریب قرار دارند.

(از کتاب: برنامه اقدام ملی، مقابله با بیابان زایی و تعدیل اثرهای خشکسالی در جمهوری اسلامی ایران از صفحه ۲۵۵-۲۵۶)

طی چهار دهه (دهه های چهل تا هفتاد)، قریب به ۱۳۸۰ مورد سیل مهم در کشور اتفاق افتاده است که در سالها و دهه های پایانی بر میزان آنا افزوده شده است.

(از کتاب: برنامه اقدام ملی، مقابله با بیابان زایی و تعدیل اثرهای خشکسالی در جمهوری اسلامی ایران از صفحه ۲۵۰)

به نام خدا

بخش ۲/۱

بررسی منابع بالقوه طبیعی

منطقه نمونه باباد یزد

جهت ترسیم اهمیت تیه و اجرای
پروژه‌های کوچک آبخیزداری و بازسازی پوشش گیاهی
با مشارکت مردم محلی
جهت بینه سازی اکوسیستم منطقه
و ایجاد اشتغال پایدار

سرفصل: ۸

بررسی حداقل ۲۱۵ میلیون متر مکعب، متوسط ۳٤۰ میلیون متر مکعب و حداکثر ٤۸۰ میلیـون متر مکعب بارندگی سالانه و ورودی ٤٤ میلیون متر مکعب معادل ۱۳% متوسط بارندگی نشـان می‌دهد که حجم عظیمی از ریزشهای جوی عمدتاً به شکل رطوبت سالانه در خـاک در مـدار برنامه‌ریزی بازسازی پوشش گیاهی منطقه (جنگل و مرتع) به منظور ببود شرایط اکوسیستم منطقه و اقتصاد پایدار منطقه قرار نگرفته است و جامعه محلی با سطح کشاورزی معـادل ۲۰۰۰ هکتـار برسر آب محدود سفره های زیرزمینی در کشماکش اجتماعی قرار گرفته است.

هدف طرح تحول و توسعه ایجاد توجه به سرزمین وسیع تخریب شده و رها شده در بخـش منـابع طبیعی و پوشش گیاهی موجود و قابل بره برداری در بخش جنگل و مرتع و صنایع وابسته بـه آن می‌باشد.

نمودارهای پیوست نشان دهنده این ظرفیت عظیم و طرحهای بره برداری از این سـرمایه هـا در پروژه‌های کوچک و مشارکتی می باشد.